

LUND UNIVERSITY

Mötet mellan öst och väst i den västerländska geopolitiska diskursen

Ek, Richard; Nicander, Dan

1999

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ek, R., & Nicander, D. (1999). *Mötet mellan öst och väst i den västerländska geopolitiska diskursen*. (Rapporter och Notiser; Nr 154). Department of Social and Economic Geography, Lund University.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

**Paper till doktorandkurs
Öst- och Sydöstasiens utveckling
Richard Ek
Dan Nicander**

Mötet mellan väst och öst i den västerländska geopolitiska diskursen

1. Inledning

Denna uppsats är ett försök att i den kritiska politiska geografins anda skapa en förståelse snarare än att huvudsakligen förklara den atmosfär som formas av den västerländska geopolitiska diskurs som till viss del ändrat karaktär efter det kalla krigets slut. Inom politologin har debatten mellan den förklarande, positivistiska ansatsen och den hermeneutiska infallsvinkeln, som betonar vikten av att försöka förstå snarare än betydelsen att förklara, pågått under flera år (Hollis & Smith 1990). Denna typ av debatt har förekommit inom andra discipliner också, men den kritiska politiska geografin är i första hand influerad av den så kallade tredje debatten inom politologin (Dalby 1991) mellan realister/neorealister å den ena sidan och förespråkare för postmoderna och poststrukturalistiska ansatser å den andra (Ashley 1987, Der Derian & Shapiro 1989, Walker 1993). Ambitionen är att konstruera en uppsats som inte lutar sig tillbaka på väl beprövade politisk-geografiska metoder och angreppssätt, utan snarare utgår från alternativt källmaterial och metodansatser. Vår epistemologiska utgångspunkt är hermeneutisk. Kunskap är relativ och subjektiv. Kunskap varierar i tid och rum, även om det är möjligt att hitta relativt stabila mönster och kännetecken.

Syfte

Uppsatsen omedelbara syfte är att beskriva förekomsten av Orientalism i fem avsiktligt, subjektivt valda underhållningsfilmer. Det bakomliggande syftet är att belysa hur populärmedia medverkar till gränsdragande, utestängande och identitetsskapande i den västerländska geopolitiska diskursen.

Metod

Den direkta metoden är en text- och bildanalys av fem actionbetonade underhållningsfilmer med en rad gemensamma kännetecken. De är samtliga producerade i USA, de är riktade mot samma publik och de har en gemensam metahandling; mötet mellan väst och öst i Österlandet. Den dominans som masskultur från USA åtnjuter i Västvärlden gör att dessa filmer, metodologiskt, kan representera väst på det översiktliga sätt som är fallet här. Metoden är vald i den kritiska politiska geografins anda, som låtit sig influeras av konstvetenskap och litteraturvetenskap. Tidigare har Holmén (1987) analyserat och kommenterat inslag av Orientalism i filmer som "*A Passage to India*", "*Out of Africa*" och "*Ghandi*". Motsvarande influenser återfinns även inom andra delar av geografien, t.ex. inom könsgeografi (Rose 1993), ekonomisk geografi (Lash & Urry 1994, Barnes 1996, Thrift & Olds 1996), stadsgeografi (Westwood & Williams 1997) och socialgeografi (Pred 1995). De fem filmer som valts är i kronologisk ordning "*The Yakuza*" med Robert Mitchum från 1975, "*Bloodsport*" med Jean Claude van Damme från 1987, "*Black Rain*" med Michael Douglas från 1989, "*Kickboxer*" med Jean-Claude van Damme från 1989 och "*The Hunted*" med Christopher Lambert från 1995.

Uppläggning

Först följer en rambakgrund. Den kritiska geopolitiken och den geopolitiska diskursen definieras och förklaras. Därefter tydliggörs kopplingen gränsdragande, in/utestängande och identitetssökande. Orientalismen som beteckning för västerlandets geopolitiska identitetssökande utvecklas därefter. Argumentet är att Orientalismen bidrager till utformandet av de västerländska geopolitiska hotbilder som skapar och återskapar den geopolitiska diskursen. Därefter förtydligas hur filmer, som geografiska bilder representerandes en verklighet, bidrager till skapandet av stereotyper och myter om de samhällen de skildrar. Därefter presenteras de valda filmerna. De analyseras och dekonstrueras med målsättningen att dra fram hur det västerländska och österländska samhället samt dess invånare återges. Gemensamma drag i filmerna kommer särskilt att betonas.

2. Rambakgrund

Den kritiska politiska geografins betoning på geopolitiska diskurser

Den kritiska politiska geografin kan sägas vara resultatet av en ambition att förstå den turbulens som kännetecknat vår samtid under den senaste tioårsperioden. Den är snarare en rad frågeställningar än ett antal givna svar, är snarare ett angreppssätt än en teori, något som öppnar, problematiserar och undersöker det geografiska, det politiska och det politisk-geografiska. Den ifrågasätter det för givet tagna och försöker nå bakom de konventioner som förefaller givna och naturliga. Medan den traditionella politiska geografin utgår från begrepp som territorialstater, inflytelsesfärer, militär strategi och centrum-periferi betonar den kritiska politiska geografin inte bara den materiella rumsliga praxisen utan också hur den är formad, presenterad och ifrågasatt (Dalby 1991, Dodds & Sidaway 1994, Ó Tuathail 1994a).

Rummet betraktas inte som något absolut, utan som något skapat genom politisk, ekonomisk och social interaktion där olika aktörer agerar för att uppnå specifika mål, ofta i konflikt med varandra. Influenserna kommer från filosofer som Foucault (1970, 1980) och Lefebvre (1991), litteraturvetare som Said (1978, 1995), sociologer som Bordieu (1984, 1990) och Giddens (1984, 1990, 1991) samt utstuderade postmodernister som Baudrillard (1981, 1988) och Virilio (1989, 1994). Utifrån främst Foucault och Said menar de kritiska politiska geograferna att den geografiska kunskapen är subjektiv och relativ samt att den samverkar med politiska intressen och på olika sätt bidragit till de strukturella orättvisor som funnits och återfinns i världen. Detta var särskilt tydligt under kolonialtiden, då geografer och kartritare arbetade med att kartlägga, bemästra och disciplinera de kolonialiserade områdena (Taylor 1993a, Gregory 1994, Painter 1995). Därför är det lika viktigt att granska geograferna som att granska geografin.

De studieområden man inom den kritiska politiska geografin främst inriktat sig mot är djupare granskningar av det kalla kriget (Dalby 1988), den nya (påstådda) världsordningen (Ó Tuathail 1986, 1992a, 1992b, 1993a, 1993b, 1993c, Luke 1993 & 1994), geopolitik och genderperspektiv (Dalby 1994), geopolitik och utvecklingsteorier (Slater 1993 & 1994, Ó Tuathail 1994), äldre geopolitisk forskning (Ó Tuathail 1992c & 1994c, Crampton & Ó Tuathail 1996), det elitistiska statsmannastyret (Ó Tuathail 1994d), geopolitik och miljöaspekter (Dalby 1992a, 1992b, 1996a, 1996b, 1996c) samt geopolitik och teknologi (Pickles 1994, Wark 1994, Ó Tuathail 1996).

Ett grundläggande begrepp i sammanhanget är geopolitisk diskurs. Diskursbegreppet är i första hand förknippat med Foucault, som menade att makt och kunskap samverkar i diskurser mer eller mindre hegemoniska eller dominerande. En utgångspunkt är därför (som nämndes ovan) att geografiska kunskaper praktiskt bidragit till utövandet av statsmannaskap i olika former. Diskurser kan beskrivas som en uppsättning av möjligheter eller resurser som finns till förfogande, och som används för att skapa en mening och en förståelse för vad som händer i världen (Barnes & Duncan 1992). Alternativt kan diskurser kännetecknas som ramverk som formar olika kombinationer av historier, koncept och praxis som i sin tur

influerar den sociala interaktionen mellan olika aktörer och gör den begriplig (Gregory 1994). En geopolitisk diskurs är enligt Agnew & Corbridge (1995):

"...how the geography of the international political economy has been 'written and read' in the practices of foreign and economic policies during the different periods of geopolitical order. By written is meant the way geographical representations are incorporated into the practices of political élites. By read is meant the ways in which these representations are communicated." (sid 46-47).

Geopolitik bör därför ses, enligt O'Tuathail och Agnew (1992) som en diskursiv praxis eller metod som används i statsmannaskapet för att "förrumsliga" internationell politik på så sätt att världen representeras som en arena kännetecknad av särskilda typer av platser, människor och händelser. Därefter föreslår de fyra teser om hur den geopolitiska diskursen kan betraktas. Först, att den geopolitiska diskursen ska studeras som en social praxis, och inte som något reserverat för en liten grupp prominenta män. På ett eller annat sätt är alla delaktiga i den geopolitiska diskursen. För det andra, den geopolitiska diskursen är i första hand en praktisk och inte en formell process (även om det formella inte saknar betydelse). För det tredje, att granskandet av den geografiska kunskapsproduktionen ska ske utifrån ett globalt ramverk, och inte vara avgränsat efter territorialstaternas gränser och befogenheter. Den geografiska kunskapen är producerad i skolans klassrum, hemmets vardagsrum, dagstidningens nyhetsredaktion och filmstudion likväl som i Vita Huset. Slutligen, centrum i världssystemet (dvs Västerlandet) har ett oproportionerligt inflytande på den globala produktionen av geografisk kunskap. Även om Agnew och Ó Tuathail ser "*the intellectuals of statecraft*" som nyckelaktörer i skapandet och återskapandet av de geopolitiska diskurserna, betonar de således den informella politiken före den formella (Painter 1995) eller "*low culture*" före "*high culture*" (Sharp 1996).

Gränsdragande, in/utestängande och identitetssökande

Den stilbildande skräckförfattaren H.P. Lovecraft skrev i ett av sina många brev till andra författare att mänsklighetens äldsta och starkaste känsla var fruktan, och den äldsta och starkaste sortens fruktan var fruktan för det okända (Holmberg 1995). Fruktan kan betraktas som både något biologiskt och något kulturellt konstruerat, kopplat till behovet av och viljan att överleva. Fruktan och fascinationen för det okända/uppfattat farliga kan sägas vara den ena grundbulten i Orientalismens natur. Den andra är identitetssökandet/behovet av en identitet. Genom att konstatera hur de Andra är blir det möjligt att finna sin identitet som något de Andra inte är. Jagets identitet blir en anti-spegling av den uppfattade bilden av de Andra. Dessa båda drivkrafter har sedan tagit sig olika uttryck beroende på samhällenas karaktärsdrag och typen av social interaktion mellan och inom olika samhällen. Det är inte så att det ena ger upphov till det andra, utan de aktuella processerna/drivkrafterna (fruktan för det okända, gränsdragandet, in- och utestängandet samt identitetssökandet) samverkar unisont.

Campbell (1990) konstaterar utifrån ett poststrukturalistiskt synsätt att det kalla kriget kan betraktas som en sådan unison process. Från ett västerländskt, främst USA-ianskt perspektiv, kom den kommunistiska världen, i första hand Sovjetunionen, att på olika sätt framställas som Västerlandets motpol (även den sovjetiska statsmakten hade ett intresse att framställa sig som Västerlandets motpol i världspolitik). De geografiska gränserna sattes upp med järnhård tydlighet, in- och utestängandet kompletterades med en strategi att omringa Sovjetunionen med militärpakter (NATO, SEATO, Bagdadpakten etc.). Världen konstruerades som en tredelad värld, där den första och andra stod mot varandra, en kamp som i huvudsak utspelades i den tredje världen. Utövanandet av den västerländska geopolitiska diskursen möjliggjorde samtidigt "ifyllandet" av personlighetsdrag. Väst var demokratiskt, fritt, humant och ekonomiskt marknadsorienterat medan öst var odemokratiskt, ofritt, inhumant samt ekonomiskt centraliserat och ineffektivt.

Detta gränsdragande förstärktes genom en både aggressiv och otydlig retorik. USA:s president Ronald Reagan uttryckte sig så här i TV under hösten 1984:

"There is a bear in the woods. For some people, the bear is easy to see. Others don't see it at all. Some people say the bear is tame. Others say it is vicious and dangerous. Since no one can really be sure who's right, isn't it smart to be as strong as the bear - if there is a bear?" (Thurow 1992, sid 11).

Polariseringen av samhällena, legitimerade med hjälp av gränsdragandet, möjliggjorde vidare en in- och exkludering av stater, klasser och individer. Territorialstaterna kopplade till USA inkluderades i USA:s ekonomiska inflytande, kulturella påverkansfär, politiska agerande och militära intressesfärer. Sovjetunionen marginaliserades allt mer i världsekonomin även om man var en supermakt militärt. I USA kunde fackföreningarnas inflytande marginaliseras pga. deras påstådda socialistiska kopplingar (se Bennett & Earle 1997) och under McCarthy-epoken anklagades enstaka personer för att ha kommunist sympatier (ett offentligt agerande som faktiskt går stick i stäv med USA:s definiering av sig själv som den fria, liberala bastionen i världssystemet). Mening och identitet blir följaktligen en konsekvens av relationen mellan Vi och de Andra, territorialstater och samhällen existerar i huvudsak i relation till varandra. För att hålla denna dikotomi vid liv skapas hotbilder om de Andra, hotbilder som har en geografisk förankring. Campbell menar att det är en process som:

"...out of all the interpretive possibilities, the presence of community and anarchy within both the "state" and the "international realm" is disciplined so that community comes to exist exclusively on the inside, threatened by the anarchy of the outside. The outcome is that boundaries are [re]constructed, spaces demarcated, standards of legitimacy incorporated, interpretations of history privileged, and alternatives marginalized" (sid 266).

Det handlar således inte bara om att skapa en gemenskap utåt mot det farliga, okända, utan också om att disciplinera de inkluderade så att de resonerar och agerar i enlighet med den geopolitiska diskursen. Sharp (1996) har påvisat detta empiriskt genom en granskning av *Reader's Digest* under åren 1930-1945. Där syns tydligt hur framställningen av Sovjetunionen till en början var ambivalent. Men efterhand som USA:s åtaganden i världspolitiken/ekonomin växte och Sovjetunionen allt mer utkristalliserades som huvudsaklig rival ideologiskt och politiskt, presenterades kommunismen som ett politiskt och geografiskt förankrat hot mot USA:s intressen.

När nu det kalla kriget är över och den globala interaktionen har ökat i omfattning och betydelse finns det ett behov att omdefiniera gränserna, in- och utestängandet samt den politiska och kulturella identiteten (Agnew & Corbridge 1989). Det är nödvändigt att omdefiniera relationerna mellan sociala och materiella rum i takt med att begrepp som suveränitet och territorialitet får förändrad innebörd (Taylor 1993, Demko & Wood 1994, Johnston *et al* 1995). Det framkommer då att gränsdragandet är både symboler för maktrelationer och sociala institutioner och att de kommit att bli en del av vardagen genom institutionell praxis (Paasi 1996). Därför finns det ingen anledning att förmoda att gränsdragandet och in/utestängandet skulle försvinna med det kalla kriget, enligt vissa nyliberala skribenter, som t.ex. Fukuyama (1992). Snarare handlar det om att de förändras, får ny skepnad och skapar nya dikotomier. För västvärldens del pekar tendenserna på att polariseringen gentemot Sovjetunionen och dess allierade kommer att ersättas av en, till sin natur mer global typ av Orientalism (som Said definierar den).

Saids Orientalism

Said (1978) påstod i sin banbrytande bok *Orientalism* att Orientalismen från början är en västerländsk konstruktion av Österlandet (Orienten) där öst är en mytisk plats vars främsta syfte är att framhäva västerlandets överlägsenhet, rationalitet och politiska dominans i ett världsomfattande perspektiv .

Orienten existerar endast som en motvikt till Västvärlden (Occidenten). Således försöker Västvärlden finna sin egen identitet, sin kultur och historia genom att spegla den gentemot andra kulturer, andra samhällen och dess förstådda identiteter.

"Orienten" är inget geografiskt avgränsat område. Orientalisten studerar länder och folk från så vitt skilda områden som Marocko, Afrika söder om Sahara och Kina. Orienten är i sammanhanget snarast en symbol för icke-västliga geografiska områden. Holmén (1987) uttrycker det så här:

"Vad "Orienten" än är, och var den än ligger, är dess mest utmärkande drag att den är annorlunda -- ibland mystisk, ibland romantisk, ibland skrämmande och hotfull, men alltid underlägsen. Orientalismen syftar lika mycket -- eller kanske mer -- till att skapa, vidmakthålla och förstärka en idealiserad Västerländsk självbild som till att utforska och presentera "Orienten" eller "Orientalen" för Västerlänningen. Denna presentation behöver ingalunda vara sann, det räcker att den är "begriplig"...Västerlandet beskrivs som framstegsinriktat och oupphörligen sig självt utvecklande medan Östern är oföränderlig, defaitistisk och i grunden utvecklingsfientlig. Väster är begriplig medan Östern är mystisk." (sid 6-7).

Orientalismen har lånat från och influerats av "starka" idéer, doktriner och trender som varit rådande inom kulturen i stort. Said (1978) visar att det har t. ex. funnits:

"...ett lingvistiskt Orienten, ett spenglerskt Orienten, ett darwinistiskt Orienten, ett rasistiskt Orienten - och så vidare. Men det har aldrig funnits något sådant som ett rent, villkorslöst Orienten. Inte heller har det funnits någon icke-materiell form av Orientalismen och än mindre något så oskyldigt som en "idé" om Orienten" (sid 24-25)

Frågan är emellertid om det finns en villkorslös syn på eller några oskyldiga idéer om t ex USA eller Europa? Är det överhuvudtaget möjligt att studera någonting villkorslöst?

Utmärkande för den orientalistiskt orienterade "forskningen" är att den oftast söker bekräfta bilden av Orienten hos västerlänningen och ibland även hos orientalen själv, dock söker den mindre ofta de "sanna", kanske oväntade, svaren. Den orientalistiska "forskningen" bygger därför på ett system där man citerar andra orientalistiska verk och författare för att ge sken av legitimitet och objektivitet. Genom att de orientalistiska forskarna hävdar att deras forskning trots allt är objektiv och värdeneutral får deras "vetenskapliga" utsagor den värdighet och slagkraft som behövs för att syftet med forskningen skall uppfyllas (ibid). Orientalismen florerar även ofta i massmedia och då i en än mer schabloniserad och reducerad form. I skönlitteraturen och reseskildringar liksom i filmer tar den sig mer sensuella och romantiserade uttryck (Holmén 1987)

Orientalismens nya ansikte

Orientalismens nya ansikte är snarare en ansiktslyftning än ett nytt utseende. Under det kalla kriget var det främst ideologiska, politiska och ekonomiska skillnader som betonades i den västerländska geopolitiska diskursen. I den nya världs(o)ordningen lyfts de kulturella skillnaderna fram. Paradexemplet är Huntingtons artikel "*Civilisationernas kamp*" från 1993. Där resoneras det om en konfuciansk-muslimsk axel som växer i aggressivitet och hotar det fria Västerlandet. De främmande kultursfärerna kan komma att forma de nya konfliktlinjerna och Islams gränser beskrivs som blodiga. Även om Huntington försvarar sig med att han endast beskriver hur det kan komma att bli, inte hur det behöver bli, är han likväl med och skapar de nya hotbilderna, den nya polariseringen samt bidrager till Orientalismens ansiktslyftning.

Dessa nya hotbilder återfinns också i media (se nedan) i form av actionbetonade underhållningsfilmer där

galna araber och brutala asiater direkt hotar tryggheten och ordningen i det västerländska (läs USA-ianska) samhället. Som exempel kan nämnas James Camerons "*True Lies*" från 1994, där Arnold Schwarzenegger spelar Harry Tasker, hemliga agent arbetandes för *Omega Sector*, självutnämnd som "*the last line of defense*" i sin logotyp. Han måste stoppa Salim Abu Aziz, ledare för *Red Jihad* som har för avsikt att detonera fyra atombomber (köpta från korrumpierade ryssar såklart) i Californien. Schwarzenegger är hjälten, medan de arabiska terroristerna är konstant svettiga, orakade, vilt stirrande, skjutgalna, slår kvinnor, kidnappar barn och är tekniskt inkompetenta. Situationen är likartad i "*Executive Decision*" ("*Beslut utan återvändo*" på svenska) från 1996 regisserad av Stuart Baird. Där har arabiska terrorister lastat en 747 Boeing full med nervgas. I en *jihad*-attack tänker man spränga passagerarplanet över Washington och döda uppemot 40 miljoner människor. När inte araber eller asiater är skurkar i USA-iansk populärfilm kan det vara colombianska knarkkungar, ryska återfallskommunister, tyska nynazister och även ibland briter (vilket framgår i deras överdrivet brittiska uttal, hjälten däremot har alltid en perfekt amerikansk accent).

Filmer som geografiska bilder

Bilder av platser och omgivningar och vårt förhållningssätt till dessa platser och omgivningar kan aldrig helt baseras på individuella erfarenheter. De bygger också på intersubjektiva bilder och stereotyper från media och populärkultur. Tillsammans skapar de direkta erfarenheterna och mediautbudet vad Tani (1996) kallar unika mentala uppfattningar om olika miljöer (*mindscapes*). Redan Aristoteles betonade synens särställning bland de fem sinnen. Aristoteles resonemang var högst geografiskt, eftersom han menade att synen var det enda sinnet som kunde göra rumsliga indelningar, kategoriseringar, kort sagt dela upp den rumsliga dimensionen i en struktur för att göra den överblickbar, förståelig (Cresswell 1996). I det nutida konsumtionssamhället har synens betydelse blivit närmast hegemonisk jämfört med andra sinnesupplevelser. Teknologiskt förmedlade bilder har på många sätt ersatt en mångfacetterad dialog med olika fysiska omgivningar (Tani 1996).

Under senare år har filmen som en representation av verkligheten blivit ett allt mer intressant studieobjekt, främst inom könsgeografi och brittisk kulturgeografi. Tani (1996) menar att filmer inte bara är ett artistiskt uttryck som reflekterar verkligheten, utan också skapar sina egna verkligheter. Medan de två första aspekterna är traditionella till sin natur, hemmahörandes i realistiska och positivistiska tankeparadigm är den senare angreppsvinkeln postmodern till sin karaktär.

Bilder kan definieras som allt som gör det möjligt att betrakta världen ur ett perspektiv. Utifrån denna definition går det att dra slutsatsen att alla platser/omgivningar/miljöer är imaginära eftersom de inte kan existera utanför den bild vi är kapabla att formera i våra sinnen (Shurmer-Smith & Hannam 1994). Bilder är inte verkligheten, men däremot de enda "portarna" till verkligheten, vårt sinnes fönster till vår omgivande immateriella och materiella värld. Det här är som bekant kopplat till en av filosofins kärnfrågor; existerar verkligheten oberoende av dess betraktare eller ej? Den frågan kan inte behandlas här, men det går att dra den slutsatsen att:

"Films are remarkable producers of our mindscapes - they strengthen....and....[attach] new meanings to our environment. They can be regarded as a magic mirror reflecting reality, but also creating new realities" (Tani 1996, sid 29).

3. Fem filmer

Fem filmers handling

“*The Yakuza*“ från 1975, regisserad av Sydney Pollack, handlar om Harry Kilmer (spelad av Robert Mitchum) som återvänder till Japan för att göra en gammal vän, George Tanner, en farlig tjänst. Tanners dotter har blivit kidnappad av en japansk gangster, Tono, en *Yakuza*, som hotar att döda dottern om inte Tanner levererar de vapen som han sålt till Tono. Kilmer tvingas ta hjälp av en fiende, Tanaka Ken (tidigare *Yakuza*) som i sin tur står i skuld till honom. Tacksamhetsskulden består i att Tanner i slutet på andra världskriget räddade livet på Eiko, syster till Tanaka Ken. Kilmer och Eiko blev förälskade men det blev omöjligt för Eiko att träffa Kilmer när hon blev förskjuten av sin bror, för att hon blivit förälskad och beroende av en fiende från kriget. När Kilmer träffar Eiko för första gången på många år möter han också deras gemensamma, nu vuxna, dotter Hanako.

Kilmer och Tanaka Ken lyckas befria Tanners dotter, men nu drar de båda på sig *Yakuzans* vrede. Under ett försök att hämnas, dödar Tonos mannar Hanako och hennes fästman. Tanaka Ken måste nu hämnas i sin tur, och Kilmer är samtidigt efter sin vän Tanner, som fört honom bakom ljuset. Det avslöjas nu också att Eiko i själva verket var gift med Tanaka Ken, och att den nu döda Hanako var deras dotter. I en synnerligen utdragen sammandrabbning dödar Kilmer Tanner och Tanaka Ken utrotar Tono och hans manskap. Kilmer och Tanaka Ken försonas därefter och Kilmer återvänder hem till USA.

“*Bloodsport*“, från 1987, regisserad av Newt Arnold, är något av en genombrottsfilm för den belgiske kampsportsspecialisten Jean-Claude Van Damme. Han spelar Frank Dux, en militär som deserterar för att kunna tävla i *kumite* (*kumite* är japanska och betyder ordagrant tomhänt kamp), som hålls vart femte år i Hong Kong. I *kumite* möts alla typer av asiatiska kampsporter (*karate-do*, *kung-fu*, kickboxning, thaiboxning, etc.) och det finns inga föreskrivna regler. Att döda motståndaren är tillåtet även om det inte är vanligt. Dux ställer upp för sin asiatiska läromästares, Tanakas, skull. Han måste föra traditionen och äran vidare nu när hans *sensei* (lärare) ligger för döden.

Handlingen är inte mycket mer komplicerad än så, utan är snarare uppbyggd kring ett antal oerhört kraftfulla och grafiskt brutala matcher. I finalen ställs Dux mot Chong Li, nuvarande obeseegrad mästare, som tidigare hunnit allvarligt skada Dux´ vän Jackson, en burdus USA-ian med hjärtat på rätt ställe. I *dojon* möts de båda antagonisterna. Trots att Chong Li slåss ojust, vinner Dux tack vare den rena styrkan i hans *ki* (anda, livskraft), som hans vise lärare tagit fram ur honom. Därefter återvänder Dux till sin militärförläggning.

I “*Black Rain*“, från 1989, regisserad av Ridley Scott, spelar Michael Douglas Nick Conklin, en oborstad polis som tillsammans med sin kollega Charlie Vincent (spelad av Andy Garcia), arresterar en japansk *Yakuza*, Sato, som begått två mord på en restaurant i New York. Morden var en intern uppgörelse mellan Sato och äldre, mer etablerade *Yakuzas* om något okänt men tydligen mycket värdefullt. Conklin och Vincent eskorterar Sato till Japan, men överlämnar honom ovetandes till falska poliser, Satos mannar. De tillåts medverka, om än motvilligt, i den japanska polisens efterforskning efter Sato. De drar dock inte jämt med de japanska poliserna, och framför allt kolliderar deras syn på polisforskning och eftersökningsmetoder med deras närmaste värd, Masahiro Matsumoto. Den japanska poliskåren fungerar hierarkiskt, oflexibelt och följer österländska seder och värderingar medan framför allt Conklin närmast agerar som om han vore i Vilda Västern.

När Sato och hans mannar avrättar Vincent (han blir halshuggen med ett *katana*, japanskt svärd) växer Conklins hat mot Sato. Samtidigt börjar han arbeta bättre tillsammans med Matsumoto, som blev väldigt fäst vid Vincents´ charm och spontanitet. De båda börjar allt mer förstå och respektera varandra. Polisledningen får vetskap om deras, i dess ögon, olämpliga spaningsmetoder och Conklin sätts på ett plan hem, medan Matsumoto avstängs från spaningen. Conklin smiter ifrån sitt plan och söker upp Sugai, den *Yakuza* som Sato ligger i fejd med. På en herrgård ute på den japanska landsbygden ska fred mellan de olika familjerna inom *Yakuzan* stiftas. Men Sato tänker slå till, döda de andra familjehuvudena och

samtidigt lägga beslag på de falska sedelpressarna. Hans ambition är att undergräva dollarn genom att trycka falska pengar. Sugai ger Conklin vapen och tipsar om herrgården och i en slutstrid alla mot alla lyckas Conklin (tillsammans med Matsumato) arrestera Sato på nytt. De blir belönade av polisen, får sin upprättelse och Conklin åker hem (efter ett gripande avsked av Matsumato på flygplatsen).

I *“Kickboxer“*, från 1989, regisserad av Mark DiSalle och David Worth, spelar Jean-Claude Van Damme på nytt huvudrollen. Han är Kurt Sloane och hans bror Eric blir i inledningen världsmästare i kickboxning. Eric är storebrodern medan Mark är den lite vekare yngre brodern. De åker till Thailand där Eric ska medverka i tävlingar. I kamp mot Tong Po, den främsta av kickboxare i Thailand, blir Eric bokstavligen sönderslagen till den asiatiska publikens jubel. Tong Po slår avsiktligt sönder Eric's ryggrad så Eric blir förlamad i benen. Kurt bestämmer sig för att hämnas, men måste först träna upp sig. Han övertalar en gammal ensamvarg, Xian, att träna upp honom. Dessutom förälskar han sig i Xians brorsdotter, My-Li.

Träningen tar sin början och är en blandning av fysisk träning och spirituellt uppvaknande. När träningen är fullbordad börjar tävlandet. Kurt måste först sparka sönder några thaiboxare innan han ställs inför den fruktade Tong Po. Ett brottsyndikat har dock en hållhake på Kurt. De har kidnappat Eric och hotar att döda honom om inte Kurt avsiktligt förlorar i finalen. Xian lyckas dock (tillsammans med en färgad Vietnamveteran, Taylor, befria Eric. Nu kan Kurt kämpa på lika villkor, och i en synnerligen utdragen och blodig tvekamp besegrar han Tong Po.

I *“The Hunted“*, från 1995 och regisserad av J.F. Lawton, träffar Paul Racine (spelad av Christopher Lambert), amerikansk affärsman från New York på besök i Japan, Kirina i hotellbaren. Kirina gör ett nervöst intryck, men likväl insisterar hon på att de ska tillbringa natten tillsammans. När Racine senare återvänder till Kirinas hotellrum för att hämta en sak stiger han rakt in i Kirinas avrättning. Kirina halshuggs med svärd av svartklädda *ninjas* (traditionellt kurir och spion i det feodala Japan) och Racine blir skadad men överlever. Dessutom såg han mördarens ansikte. Polisen tror inte på Racines version om *ninjas*, men för honom till ett sjukhus för vård. På sjukhuset får Racine besök av Takeda *sensai* och hans fru som tror på hans version. De menar att Racine såg Kinjo, ledare för Makatosekten och en legendarisk *ninja* som ingen sett ansiktet på och sedan överlevt. Racine tror inte på Takedas argument att hela Makatosekten kommer att försöka mörda honom.

Samma natt bryter *ninjas* sig in i sjukhuset, dödar ett antal poliser och försöker döda Racine utan att lyckas. Racine flyr, får kontakt med Takeda och flyr från staden med tåg. Makatosekten försöker på nytt döda dem utan att lyckas. De tar sin tillflykt till en ö, där Takeda styr som ledare för en *samuraisekt*. Av tradition hatar *samuraier ninjas* eftersom ninjas mördar i smyg vilket strider mot *samuraiens* hederskodex. Dessutom ligger Takedas släkt i en 200 årig fejd med Makatosekten. Racine tränas upp i *iaido* (konsten att hantera det japanska svärdet) och *kumitachi* (kamp svärd mot svärd) av en gammal försupen svärdstillverkare. Samtidigt går det upp för honom att han blivit en bricka i spelet mellan Takeda och Kinjo. I slutstriden möts Takedas *samuraistyrkor* och Kinjos *ninjas* i en våldsam uppgörelse. Alla har död på alla, Kinjo dödar Takeda och Racine lyckas döda Kinjo (efter bara några veckors träning). De enda överlevande blir Racine, nu en sann *bushi* (krigare), Takedas fru och den försupne svärdssmeden.

Fem filmers (orientalistiska) schabloner

Filmer på 90 till 120 minuter kan omöjligt ta upp de viktiga ingredienserna på ett rättvisande och schablonfritt sätt. Allra minst kan man begära det av underhållningsfilmer, vars ändamål är att roa för stunden. Likväl är det intressant att närmare granska de just på grund av att dessa schabloner är en del av det budskap, eller de geografiska bilder, som förmedlar såväl en bild av verkligheten som skapar en egen verklighet. De bidrar till att skapa den mentala verklighets- och omvärldsuppfattning som individen formaliserar (tillsammans med andra mediauttryck, andra typer av impulser utifrån och den direkta

erfarenheten). Vi har valt att dekonstruera de fem filmerna och deras inslag av (orientaliska) schabloner efter centrala subjekt. Dessa är i tur och ordning; hjälten, skurken, kvinnan, kulturen och platsen.

Hjälten

Huvudpersonen i de fem filmerna är alltid västerlänning, i samtliga fall från USA. Det förekommer även orientaliska huvudrollsinnehavare som får betraktas stå på de godas sida. I samtliga fall utvecklas hjälten under handlingens gång, ofta i en riktning som skulle kunna karakteriseras som mer österländsk. Likväl behåller de sin västerländska profil. Kort sagt blir huvudpersonen det bästa av två världar.

Kilmer i *“The Yakuza“* har från början österländska värderingar och är hela tiden noga med att svara för sina förpliktelser - vilket enligt japansk etikuppfattning gör honom till en respektabel man. För att kunna överbrygga avståndet mellan honom och Tanaka skär han av sitt lillfinger med *tanto* (kniv) för att visa den ånger han känner för att ha åsamkat Tanaka sådan smärta och vanhedran. Först då kan deras försoning bli total, när Tanaka inser hur stor smärta även Kilmer genomlidit. Kurt i *“Kickboxer“* utvecklas från att ha varit en duktig men för vek kickboxare till att bli en vinnare. Conklin i *“Black Rain“* är från början en utbränd, mindre korrumpierad polis som genom sin kontakt med japanska moraliska värderingar finner en kärna av hederlighet och stolthet i sitt eget liv. Racine i *“The Hunted“* utvecklas från en ordinär affärsman till en sann *samurai*, genom att följa *bushido*, krigarens väg. Vid ett tillfälle säger han *"Jag kan inte fortsätta fly. Kirina lärde mig att man måste vara tapper och acceptera sitt öde"*. Dux i *“Bloodsport“* behåller sin USA-ianska individualitet men utvecklar både *ai* (harmoni) och *ki* (anda) i sin kampsportsutövning genom att vinna *kumite*.

Det är något som ofta går igen i filmer om mötet mellan väst och öst. Den västerländske hjälten utvecklas som människa (och ofta kampsportsutövare) genom att ta åt sig ickemateriella och filosofiska värderingar från "den österländska fadern". Både Dux och Kurt får en österländsk vis far som i handlingen är mer betydelsefull än hjälten biologiska föräldrar. I läroprocessen tar fadern fram dimensioner i den mänskliga naturen som försvunnit i det västerländska senmoderna industrisamhället hos sin västerländska elev. Ofta möter eleven dessa dimensioner med skepsis, baserad på västerländsk rationalitet, men efterhand öppnas hans ögon för den orientaliska visheten. En varm vänskap råder alltid mellan fadern och sonen. I *"Bloodsport"* säger Tanaka till Dux att.. *"När du slåss, slåss du med min själ i dig"*. Signifikativt för den österländska visheten är att den inte baseras på en ontologi där distinktionen samhälle - natur eller levande - dött är fundamentala byggstenar. Naturkraften och andarnas kraft är högst reell, t.ex. i *“Kickboxer“* där Kurt i sitt examensprov för sin läromästare lyckas vidga sina sinnen så att han hör andarnas röst, hör stridsmullret från en batalj som utspelades för hundratals år sedan.

Detta (väst)son och (öst)fader är mycket tydligt i filmen om *“Karate Kid“* (från 1984 regisserad av John G. Avildsen), där skolpojken Daniel (separerade föräldrar, fadern borta ur bilden, börjar på en ny skola, blir mobbad av skolans karateutövande värstingar) tränas i karate av Mr Miyagi (en japansk trädgårdsmästare), finner en ny fadersgestalt i sitt liv, samt vinner både den lokala karatetävlingen och den sötaste hejklackedarens hjärta. Temat är nästan identiskt i *“No Retreat No Surrender“* (från 1985 regisserad av Corey Yuen) där huvudrollsinnehavaren blir upptränad av kung-fu legenden Bruce Lees ande. Inom kiosklitteraturen finns samma tema i den mångmiljonsäljande *“The Destroyer“* - serien, där den officiellt döda polisen Remo Williams tränas upp av *Sinanjumästaren* Chuin till en övermänsklig lönnmördare åt USA:s president.

Framställningen av den asiatiska fadern är alltid sympatisk, men många gånger ensidig. Ofta finns ett komiskt skimmer runt honom. Hans kommentarer är vanligtvis avsedda att ironisera om västerländska särdrag men blir samtidigt en ironisering av honom själv som en lustig liten man som inte brytt sig om att ta åt sig av utvecklingen. Inte sällan står han handfallen inför tekniska moderiteter eller hänför sig åt det

uppenbart banala i den västerländska kulturen. Chuin följer t.ex. de dagliga såpoperorna på TV, såpoperor han betraktar som den högsta kulturyttringen i USA. Med en till synes ofattbar människosyn dödar han alla som stör honom när han ser dessa program på TV. I konstruktionen av dessa asiatiska fäder är det orientaliska inslaget tydligt. Faderns karaktär är förskönande samtidigt som den är trivialiserande. I många fall utgör hans främsta uppgift att fälla komiska poänger färgade av den västerländska uppfattningen om vad österländsk visdom består av.

Ett genomgående tema är också att hjälten vinner den asiatiska omgivningens respekt. Conklin blir belönad av den japanska polisen i *"Black Rain"*, samma polis som tidigare inte hade något till övers för hans individuella och kontroversiella polismetoder. I den avslutande uppgörelsen i *"Kickboxer"* vänder publiken i sin sympati till Kurts fördel. Entusiastiskt hyllar de honom som *"white warrior"* när han slår sönder Tong Po. Samma sak sker i *Bloodsport*. Genom att kombinera det bästa från öst och väst vinner hjälten sin omgivnings respekt utan att på allvar förändra sin västerländska identitet.

Skurken

Skurken är i det närmaste alltid asiat. Förvisso är konstruktionen av skurkens dåliga karaktär närmast nödvändig för att skapa en spänning och ett engagemang hos tittaren, men de asiatiska skurkarna är ofta framställda på ett oerhört ensidigt sätt.

I *"The Hunted"* är Kinjo ledare för en galen sekt utan respekt för människoliv. När de försöker döda Racine och hans räddare på ett höghastighetståg börjar de metodiskt slakta samtliga resenärer för att vara säker på att inte missa något av sina villebråd. De ofattbara blodbadet stoppas först när Takeda *sensai* griper in och eliminerar de bindgalna *ninjas*. En ninja som blir dödligt skadad får av sitt eget ansikte för att inte kunna identifieras. Antydningarna till nya typer av mer fundamentalistisk terrorism i den nya världs(o)ordningen är tydliga. Kinjo är en vidskeplig psykopat som tror att om någon han försöker mörda ser hans ansikte och överlever kommer han att förlora sin själ till sitt offer. Vidare tror han på gudarnas vrede. Tono, skurken i *"The Yakuza"* framställs som ansiktslös, opersonlig och känslolös och rör sig bara i mörka rum och svarta bilar.

Chong Li njuter av att döda i *"Bloodsport"*. Vid ett tillfälle sparkar han sönder knät på en motståndare så att benpiporna sticker ut ur skinnet. Vid ett annat tillfälle bryter han nacken på sin motståndare på ett så utstuderat sätt så att även den blodtörstiga publiken blir illa berörd. Avsiktligt försöker han invalidisera Jackson utan att lyckas. Trots sin styrka och skicklighet i *kumite* fuskar han och slåss ojust. Sato i *"Black Rain"* är hånfull, arrogant och rasistisk och inte ens respekterad av de äldre gangsterbossarna i *Yakuzan*. Tong Po i *"Kickboxer"* är fullständigt bindgalen. Han sparkar på pelare så att hela murverket vibrerar för att härda kroppen. Efter att ha våldtagit My Li snäser han föraktfullt till Kurt under den avslutande uppgörelsen att... *"You bleed like My Li. My Li good fuck"*.

Kvinnan

Kvinnan är i stort lika ensidigt och enfaldigt framställd oavsett hennes ursprung. Ofta fungerar hon som estetisk kuliss i form av asiatiska strippor eller badandes i bikini. Vanligen blir hon marginaliserad i handlingen vartefter våldet trappas upp (t.ex. i *"The Yakuza"*, *"Black Rain"*, *"Bloodsport"* och *"The Hunted"*). Kvinnan är alltid emot våldet och vänder sig mot den machostil som huvudrollsinnehavaren intar. Men de övertygas alltid om att en man måste göra vad en man måste göra för att kunna behålla sin heder och värdighet. I slutet hejar de entusiastiskt när hjälten triumferar. De måste med jämna mellanrum försvaras av hjälten mot oförskämda bovar och värstingar. Två huvudschabloner av kvinnan kan urskiljas.

Den första är den trogna, lojala och självuppoffrande asiatiska kvinnan. Förr eller senare råkar hon illa ut

för att handlingen ska få ny fart, trappas upp. I *“The Yakuza”* dödas Hanako och Eiko förlorar sin dotter. I *“The Hunted”* blir Takedas fru skadad men lyckas ändå, med sina sista krafter, rädda sin man från smygande *ninjas*. My Li blir våldtagen i *“Kickboxer”* för att Kurt ska bli distraherad, men hon väljer att inte säga något utifrån omtanke om Kurt. Den andra schablonen är den falska, lättfotade kvinnan. Kirina i *“The Hunted”* går villigt till sängs (mer bestämt jacuzzin) med Racine bara för att bli halshuggen några minuter senare. Det antyds vidare att hon hade ett förflutet som prostituerad. Janice är en journalist från USA som i *“Bloodsport”* går till sängs med Dux för att lista ut var någonstans den hemliga *kumiten* utspelar sig. Självständig förvisso, men inte att lita på.

Den asiatiska kvinnan framställs ofta som något rent, oförstörbart, ej influerad av feministiska insikter eller olika jämställdhetskrav. Ofta har hon inget självständigt arbete, utan hennes främst uppgift är att stödja mannen. Undantaget är Eiko i *“The Yakuza”* som driver en bar. Men hon är å andra sidan förskjuten av sin man och tvingats klara sig själv. Denna brist på insikt är ofta bagatelliserad genom humoristisk behandling. I *“Blind Date”* (från 1987 regisserad av Blake Edwards) upplyser Kim Basinger en förtryckt japansk fru om hennes rättigheter inne på en damtoalett på en restaurang. Följden blir att hon revolterar mot sin översittande man och skämmer ut honom inför hans kollegor i företagsledningen. Ett likartat exempel finns i Eddie Murphys stå-up komikfilm *“Eddie Murphy Raw”* (från 1987 regisserad av Robert Townsend) där Murphy skämtar om faran att låta afrikanska fruar umgås med kvinnor från USA. Så fort de gjort det inser de att de har rätt till hälften av mannens egendom. Visst finns det filmer som på ett seriöst sätt behandlar relationen mellan den österländska kvinnan och det västerländska samhället (t.ex. Oliver Stones *“Heaven and Earth”* från 1993 om en vietnamesisk kvinna som gifter sig med en krigstrött sergeant från USA) men de är i minoritet.

Kulturen

Det är i framställningen av det österländska samhället och dess kultur som drag av Orientalism framgår som tydligast. I *“Kickboxer”* visas ingen respekt för hälsa eller människoliv. Arrangörerna bryr sig inte ens om att föra Kurts invalidiserade bror till sjukhuset efter hans ödesdigra match. Istället får Kurt hjälp av en färgad pensionerad marinsoldat från USA. I samma film skildras den asiatiska kulturen som traditionell, inte modernistisk och rationell. Naturkraften och andarna ingriper i de människor vars sinnen är tillräckligt öppna. Denna dualism, blandningen mellan det traditionella mer eller mindre religiöst genomsyrade samhället och det moderna, påtvingade skulle kanske en del säga, samhället skapat av en expansiv västeuropeisk politisk ekonomi är mer tydlig i *“The Hunted”*. Där framställs det moderna japanska samhället som ett modern techno-samhälle, som en sofistikerad neondjungel sammankopplad av snabba kommunikationer. När Racine förklarar för polisen att han blivit överfallen av *ninjas* får han till svar att...*“Det här är inte det gamla Japan där ninjas sprang runt med svärd. Lika lite som ni har cowboys och indianer som slåss på Manhattan”*. Likväl utspelas filmen i slutet på en ö, en öppen värld till skillnad från den slutna tecno-världen bestående av tunnelbana, snabbtåg och ödsligt ekande sjukhus. Där äger slutstriden rum mellan *samuraier* och *ninjas* flyttade fullständigt ur sitt historiska kontext.

I *“Bloodsport”* finns en annan dualitet närvarande. Dels betonas betydelsen av traditionella värden, som familjen, dess historia, vishet och mental styrka. Insikten av dessa värden betydelse är det som får Dux att utvecklas till en mer mångbottnad människa. Indirekt får vi berättat att det här är värden som inte längre har en framträdande roll i den västerländska kulturen. Men vi får också berättat för oss om ett samhälle där människor tävlar mot varandra med dödlig utgång för ära och pengar, vilket står i direkt motsättning till västerlandets uppfattning om humanism och humanitet (en uppfattning som rimmar lite falsk så länge boxning är tillåtet). Samma dualitet finns i *“The Yakuza”*. *Samurai*idealet, eller rättare sagt den västerländska synen på *samurai*idealet som en blandning mellan österländsk hedersuppfattning och Vilda Västerrevolvermannens förhållningssätt till sin omgivning, blandas med en livssyn där brutalitet mot kvinnor är tillåtet, *seppuku* (självmod) är hedervärdt och avhuggna lillfinger fungerar som avlatsbrev.

I dessa filmer förklaras inte hur blandningen av till synes barbarisk brutalitet och österländsk visdom/civilisation är förenlig (vilket t.ex. James Clavell gör i sin roman *“Shogun”*). I stället skapas bilden av ett samhälle både brutalt, ociviliserat och vackert, civiliserat. Samhället attraherar med sin för Västerlandet främmande filosofi, teologi, poesi och livsåskådning. Samtidigt repellerar det med sin brutalitet, där döden är att föredra före vanära. Orientalismens båda grundstenar finns inbakade i denna framställning. Det är exotiskt, färgglatt, vackert, annorlunda och mystiskt samtidigt som det genom sin brutalitet inte är lika civiliserat, framstående eller utvecklat som Västvärlden. I *“The Yakuza”* görs ett försök att förklara essensen i det japanska samhället, men det ges inte tillräckligt med utrymme. Filmen är i första hand en gangsterhistoria och våldet måste få sin rättmätiga del av berättelsen.

Denna duala framställning fungerar i nästa steg som en variabel som polariserar de österländska och det västerländska samhällena. Olikheterna lyfts fram på bekostnad av likheterna. I *“The Yakuza”* berättar Hanakos fästman för Kilmer att...

"Wheat berättade hur de använder svärdet. När vi hugger, hugger vi framåt. Japanerna hugger in mot sig själva. Amerikanerna skär i rörelsen ifrån sig, japanerna i rörelsen in mot kroppen. När en amerikan bryter samman, öppnar han fönstret och skjuter ner människor. En japan däremot stänger fönstret och begär självmord. Allt är omvänt, eller hur?"

Även om samhällena är olika finns det lika många likheter och det ligger en latent fara i att låta någon av de båda kategorierna likheter/olikheter få för mycket utrymme på den andres bekostnad. Denna fara ligger i utnyttjandet av den uppförstorade olikheten/liheten, inte bara för att den är felaktig i sig, utan för att den möjliggör konstruerandet av geopolitiska hotbilder av den typ som behandlas här. På ett djupare plan skapar betoningen av det ena eller andra (med hjälp av geopolitiska hotbilder eller andra variabler) politiska diskurser med en geografisk förankring som är direkt missvisande.

Två reflektioner kan göras utifrån resonemanget ovan. För det första har vi frågan om intersubjektivitet och självkritik. Är vi inte skyldiga oss själva att rannsaka oss mer grundligt för att i möjligaste mån undvika sådana schablonbilder av andra samhällen? För det andra, vilka ytterligare tillämpningar, på vilka andra sätt kan dessa missvisande geografiska föreställningar utnyttjas i manipulativt syfte (se vidare avslutningen)?

Platsen

Trots den omfattande litteraturen om platsen och dess betydelse tar vi här upp detta subjekt högst kortfattat. Det finns inte mycket att säga om platsen och dess inverkan på handlingen. I filmerna fungerar platsen/omgivningen bara som en bakgrund till handlingen. Antingen gestaltar sig bakgrunden som en typ av semesterbilder (*“Kickboxer”*, *“Bloodsport”*) eller som en passiv neondjungel, mörk och hotande (*“The Yakuza”*) eller instängande postmodert hyperreal (*“Black Rain”*, *“The Hunted”*). Det tydliga ointresset för att framhäva platsen som något annat än ett passivt, vykortsliknande landskap är även det ett utslag av Orientalism. Filmmakarna är inte intresserade av att på ett rättvisade sätt förstå och återge de miljöer som handlingen utspelas kring. Ändå är det konstaterat i åtskilliga sammanhang (t.ex. inom tidsgeografien) vilken betydelse den omedelbara närmiljön har på människor och mänsklig handling/handlingsförmåga.

4. Avslutning

"Draken håller på att vakna". Om det är en slump eller ej må vara osagt, men det är ändå intressant att

konstatera att i den symboliska retoriken talar man om den "amerikanska örnen", det "svenska lejonet" etc (ädla och stolta djur) samtidigt som man retoriserar om den "ryska björnen" och den "kinesiska draken" (hotfulla och farliga). Ingen beskriver den kinesiska ekonomiska utvecklingen som att det är den kinesiska pandan som håller på att vakna. Utan det är den kinesiska draken som är på uppåtående. I västvärlden uppmärksammas den kinesiska utvecklingen och dess orientering mot marknadsekonomi med både nyfikenhet och fascination. Företag och statsmakter ser en icke exploaterad konsumtionsmarknad för sina exportprodukter. Det är inte längre av högsta politiska intresse att poängtera att Kina är en politisk diktatur.

Men den dagen då den kinesiska ekonomin i första hand inte uppfattas som en marknad att exploatera, utan som en aggressiv konkurrent på världsmarknaden, direkt hotandes arbetstillfällena och välstånd i väst (som den japanska ekonomin har uppfattats göra under senare tid) är kanske deras ekonomiska expansion inte så spännande längre? Kommer pandan då att vara klädd i drakkostym i den västerländska geopolitiska diskursen? Om Kina upplever en ekonomisk expansion jämförbar med Japans, vilka argument kommer då att lyftas fram mot Kina? Vilka kommer att ha effekt? Kanske man från västvärlden (och Japan?) kommer att lyfta fram Kina som den globala miljöboven, som det land som främst bidrar till växthuseffekten och det största hotet mot ozonskiktet. I ett eko-fascistiskt världssystem (som Taylor, (1996), uppmålar som en möjlig framtid) skulle argument som dessa passa väl in tillsammans med neo-Malthusianska tankegångar om att den rika världen har moraliskt ansvar för att överge den överbefolkade världen för att "räddas vad som räddas kan".

Om tankegångar av detta slag blir vanligare i den västerländska geopolitiska diskursen kan vi utgå ifrån att detta kommer att avspelas i den västerländska filmindustrin. Istället för att Japan i första hand framställs som ett antingen förskönat eller brutalt/hotande samhälle, kanske Kina får spela den rollen i västs filmproduktion. En sådan trend finns redan. I "*Hong Kong '97*" från 1994, regisserad av Albert Pyun, försöker den kinesiska maffian att lägga under sig den undre världen i Hong Kong i och med övertagandet av den brittiska kronkolonin. I "*White Tiger*" från 1995, regisserad av Richard Chow, försöker den kinesiska knarkmaffian lansera ett nytt slags knark i USA. I "*China White*" från 1990 hotar två kinesiska knarkkungar den italienska maffians verksamhet i Amsterdams Chinatown. Scenariot att kinesiska brottsyndikat arbetar på att etablera sig i USA blir allt vanligare. Det finns latent i "*Rapid Fire*" från 1992, regisserad av Dwight H. Little med kung-fu legenden Bruce Lees förolyckade son Brandon Lee i huvudrollen. Tydligast skildras dock "det kinesiska hotet" i Michael Ciminos "*Year of the Dragon*" från 1985. Filmen väckte debatt och anklagades för att vara rasistisk. Frågan är om reaktionen skulle bli lika kraftig idag. Förmodligen inte. Istället talar mycket för att en filmvåg där Kina utpekas som den nya världsordningens främsta fiende är på framfart.

Litteratur

Agnew, J. & Corbridge, S. (1989): *The new geopolitics: the dynamics of geopolitical disorder. A World in Crisis? Geographical Perspectives*. R.J. Johnston & P.J. Taylor (eds.). Blackwell, Oxford.

Agnew, J. & Corbridge, S. (1995): *Mastering Space. Hegemony, territory and international political economy*. Routledge, London.

Ashley, R. K. (1987): The geopolitics of geopolitical space: towards a critical social theory of international relations. *Alternatives* 12, sid 403-434.

Barnes, T.J. (1996): *Logics of Dislocation*. Routledge, London.

- Barnes, T. & Duncan, J. (eds.)(1992): *Writing Worlds: Discourse, Text and Metaphor in the Representation of Landscape*. Routledge, London.
- Baudrillard, J. (1981): *For a Critique of the Political Economy of the Sign*. Telos Press, St Louis.
- Baudrillard, J. (1988): *America*. Verso, New York.
- Bennett, S. & Earle, C. (1997): Socialism in America: A geographical interpretation of its failure. *Political Geography. A Reader*. (ed.) J. Agnew. Arnold, London.
- Bourdieu, P. (1984): *Distinction*. Routledge, London.
- Bourdieu, P. (1990): *In Other Words. Essays Towards a Reflexive Sociology*. Polity Press, Cambridge.
- Campbell, D. (1990): Global Inscription: How Foreign Policy Constitutes the United States. *Alternatives* 15, 263-286.
- Crampton, A. & Ó Tuathail, G. (1996): Intellectuals, institutions and ideology: The case of Robert Strausz-Hupé and 'American Geopolitics'. *Political Geography* 15, sid 535-555.
- Cresswell, T. (1996): *In Place/Out of Place. Geography, Ideology and Transgression*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Dalby, S. (1988): Geopolitical discourse: the Soviet Union as Other. *Alternatives* 13, 415-442.
- Dalby, S. (1991): Critical geopolitics: discourse, difference, and dissent. *Environment and Planning D: Society and Space* 9, sid 261-283.
- Dalby, S. (1992a): Ecopolitical discouse: 'environmental security' and political geography. *Progress in Human Geography* 16, sid 503-522.
- Dalby, S. (1992b): Security, modernity, ecology: the dilemmas of post-Cold War discourse. *Alternatives* 17, sid 95-134.
- Dalby, S. (1994): Gender and critical geopolitics: Reading security discourse in the New World disorder. *Environment and Planning D: Society and Space* 12, sid 596-612.
- Dalby, S. (1996a): Reading Rio, writing the World: the New York Times and the 'Earth Summit'. *Political Geography* 15, sid 593-613.
- Dalby, S. (1996b): Environmental Security: Geopolitics, Ecology and the New World Order. *Environmental Policy with Political and Economic Integration. The European Union and the United States*. (eds.) J.B. Braden; H. Folmer & T.S. Ulen. Edward Elgar, Cheltenham.
- Dalby, S. (1996c): The environment as geopolitical threat: Reading Robert Kaplan's "Coming Anarchy". *Ecumene* 3, sid 472-496.
- Demko, G.J. & Wood, W.B. (eds.)(1994): *Reordering the World. Geopolitical Perspectives on the 21st Century*. Westview Press, Boulder.

Der Derian, J. & Shapiro, M.J. (eds.)(1989): *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics*. Lexington Books, Lexington.

Dodds, K-J. & Sidaway, J.D. (1991): Locating critical geopolitics. *Environment and Planning D: Society and Space* 12, sid 515-524.

Foucault, M. (1970): *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. Tavistock, London.

Foucault, M. (1980): *Power/Knowledge. Selected Interviews and other writings*. Pantheon, New York.

Fukuyama, F. (1992): *The End of History and the Last Man*. Free Press, New York.

Giddens, A. (1984): *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press, Cambridge.

Giddens, A. (1990): *Consequences of Modernity*. Polity Press, Cambridge.

Giddens, A. (1991): *Modernity and Self-Identity*. Polity Press, Cambridge.

Gregory, D. (1994): *Geographical Imaginations*. Basil Blackwell, Oxford.

Hollis, M. & Smith, S. (1990): *Explaining and Understanding International Relations*. Clarendon Press, Oxford.

Holmberg, J-H. (1995): *Fantasy. Fantasy litteraturens historia, motiv och författare*. Replik, Lund.

Holmén, H. (1987): "*Orienten i våra hjärtan*". Med David Lean och EM Forster på en färd till Indien. Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Johnston, R.J; Taylor, P.J. & Watts, M.J. (eds.)(1995): *Geographies of Global Change. Remapping the World in the Late Twentieth Century*. Blackwell, London.

Lash, S. & Urry, J. (1994): *Economies of Signs & Space*. SAGE Publications, London.

Lefebvre, H. (1991): *The Production of Space*. Basil Blackwell, Oxford.

Luke, T. (1993): Discourses of disintegration, text of transformation: Re-reading realism in the New World Order. *Alternatives* 18, sid 229-258.

Luke, T. W. (1994): Placing power/siting space: the politics of global and local in the New World Order. *Environment and Planning D: Society and Space* 12, sid 613-628.

Ó Tuathail, G. (1986): The language and nature of the "New Geopolitics" - The case of US-El Salvador relations. *Political Geography Quarterly* 5, sid 73-85.

Ó Tuathail, G. (1992a): Pearl Harbour without the bombs: A critical geopolitics of the US-Japan FSX-debate. *Environment and Planning A*. 24, sid 975-994.

Ó Tuathail, G. (1992b): The Bush Administration and the "End of the Cold War": A critical geopolitics of US foreign policy in 1989. *Geoforum* 23, sid 437-452.

- Ó Tuathail, G. (1992c): Putting Mackinder in his place: Material transformation and myth. *Political Geography Quarterly* 11, sid 100-119.
- Ó Tuathail, G. (1993a): The new East-West conflict? Japan and the Bush Administration's New World Order. *Area* 25, sid 125-137.
- Ó Tuathail, G. (1993b): The effacement of place: US foreign policy and the spatiality of the Gulf crisis. *Antipode* 25, sid 1-30.
- Ó Tuathail, G. (1993c): Japan as threat: Geo-economic discourses on the USA-Japan relationships in the U.S civil society, 1987-1991. *The Political Geography of the New World Order*. (ed) C. Williams. Belhaven Press, London.
- Ó Tuathail, G. (1994a): (Dis)placing geopolitics: writing on the map of global politics. *Environment and Planning D: Society and Space* 12, sid 525-546.
- Ó Tuathail, G. (1994b): Critical geopolitics and development theory: Intensifying the dialogue. *Transactions of the Institute of British Geographers* 19, sid 228-238.
- Ó Tuathail, G. (1994c): The critical reading/writing of geopolitics: Re-reading Wittfogel, Bowman and Lacoste. *Progress in Human Geography* 18, sid 313-332.
- Ó Tuathail, G. (1994d): problematizing geopolitics: survey, statemanship and strategy. *Transactions of the Institute of British Geographers* 19, sid 259-272.
- Ó Tuathail, G. (1996): Political geography II: (counter) revolutionary times. *Progress in Human Geography* 20, sid 404-412.
- Ó Tuathail, G. & Agnew, J. (1992): Geopolitics and discourse. Practical geopolitical reasoning in American foreign policy. *Political Geography* 11, sid 190-204.
- Paasi, A. (1996): Inclusion, exclusion and territorial identities - the meanings of boundaries in the globalizing geopolitical landscape. *Nordiskt Samhällsgeografisk Tidskrift* 23, sid 3-17.
- Painter, J. (1995): *Politics, Geography & "Political Geography". A Critical Perspective*. Arnold, London.
- Pickles, J (1994): *Ground Truth: the Social Implications of Geographical Information Systems*. New York: Guilford Press.
- Pred, A. (1995): *recognizing european modernities. a montage of the present*. Routledge, London.
- Rose, G. (1993): *Feminism and Geography*. Policy Press, Cambridge.
- Said, E. (1978): *Orientalism*. Ordfront, Stockholm.
- Said, E. (1995): *Den intellektuelles ansvar*. Bonnier Alba essä, Stockholm
- Sharp, J.P. (1996): Hegemony, popular culture and geopolitics: the *Readers Digest* and the construction of danger. *Political Geography* 15, sid 557-570.

- Shurmer-Smith, P. & Hannam, K. (1994): *Worlds of Desire, Realms of Power. A Cultural Geography*. Arnold, London.
- Slater, D. (1993): The geopolitical imagination and the enframing of development theory. *Transactions of the Institute of British Geographers* 18, sid 419-437.
- Slater, D. (1994): Reimagining the geopolitics of development: Continuing the dialogue. *Transactions of the Institute of British Geographers* 19, sid 228-238.
- Tani, S. (1996): Images and myths - representations of city and country in finnish films. *Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift* 23, sid 29-38.
- Taylor, P.J. (1993a): *Political Geography. World-Economy, Nation-State and Locality*. Longman, Harlow.
- Taylor, P.J. (ed)(1993b): *Political Geography of the Twentieth Century. A Global Analysis*. Belhaven Press, London.
- Taylor, P.J. (1996): *The Way the Modern World Works. World Hegemony to World Impasse*. John Wiley, Chichester.
- Thrift, N. & Olds, K. (1996): Refiguring the economic in economic geography. *Progress in Human Geography* 20:3, sid 311-337.
- Thurrow, L. (1992): *Head to Head. The Coming Economic Battle Among Japan, Europe, and America*. William Morrow & co, New York.
- Virilio, P. (1989): *War and Cinema. The Logistics of Perception*. Verso, London.
- Virilio, P. (1994): *The Vision Machine*. Semiotext(e), New York.
- Walker, R.B.J. (1993): *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Wark, McK. (1994). *Virtual Geography: Living With Global Media Events*. Bloomington: Indiana University Press.
- Westwood, S. & Williams, J. (eds.)(1997): *Imagining Cities. Scripts, Signs, Memory*. Routledge, London.